

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΥΓΚΛΙΝΟΥΣΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ*

Χριστίνα Βάγια

Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ Αθήνας

Σκοπός αυτής της παρουσίασης είναι η σύντομη ανάπτυξη της στενής σχέσης που έχει από πολύ παλιά η επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας με τη θεμελίωση και την άσκηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Πρόκειται για δύο προσπάθειες που στην εξέλιξή τους συναντήθηκαν και συνοδοιπορούν.

Τα Κοινωνικά Δικαιώματα.

Δεν είναι πρόθεση μου να εξετάσω το θέμα των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων καθώς και της παραβιάσής τους από νομική ή συνταγματική σκοπιά. Δεν έχω τις απαιτούμενες γνώσεις για μια νομική τεκμηρίωση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ως γνωστόν είναι μία από τις περισσότερο αμφισβητούμενες νομικές έννοιες. Υπάρχει βέβαια η γνωστή τριμερής ταξινόμηση: ατομικό δικαίωμα - πολιτικό δικαίωμα - κοινωνικό δικαίωμα. Τα δύο τελευταία περιλαμβάνουν την αξίωση μιας ενεργητικής συμμετοχής στα κοινά και μιας ωφέλιμης "παροχής" προς το άτομο. Πέραν όμως από τις συστηματικές αυτές ταξινομήσεις είναι γεγονός, ότι οι τρεις κατηγορίες αλληλοκαλύπτονται και ενώνονται έχοντας κοινό άξονα την προσωπικότητα του ανθρώπου που ζει στην σημερινή πλουραλιστική κοινωνία.

Στα διάφορα συνταγματικά κείμενα τα κοινωνικά δικαιώματα αναφέρονται με διάφορες ονομασίες π.χ. "κοινωνικές σχέσεις" ή "πολιτιστικά και κοινωνικά δικαιώματα". Όπως αναφέρει ο Γ.Κ. Βλάχος, αυτές οι ονομασίες "υπογραμμίζουν το γεγονός ότι δεν πρόκειται για μονομερείς υλικές "παροχές" του κράτους, αλλά για κοινωνικές και πολιτιστικές δομές που περιβάλλουν το κράτος από παντού και προσφέρουν μια νέα αρχιτεκτονική βάση στο όλο κοινωνικό οικοδόμημα" (σελ.110). Περισσότερα για τη συστηματοποίηση και ταξινόμηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου και για τα κατά παράδοση προστατευόμενα δικαιώματα βλ. Γ.Κ. Βλάχου "Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου", σελ. 108-130 και Α.Σβώλου - Γ.Βλάχου "Το Σύνταγμα της Ελλάδος". (Η κρίση της ελευθερίας και ο πολλαπλασιασμός των ατομικών δικαιωμάτων) Α'1, σελ. 170 επ. Επίσης βλ. Γ.Λεβέντη "Τα κοινωνικά δικαιώματα του Πολίτη" Σύνταγμα. σελ. 121 επ.

* Εισήγηση στην Ημερίδα "Ανθρώπινα Δικαιώματα και Κοινωνική Εργασία" που οργάνωσε η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΣΚΛΕ, 15 Απριλίου 1994, στην αίθουσα "Γουλανδρή - Χόρν" στην Πλάκα - Αθήνα.

Για τις ανάγκες αυτής της παρουσίασης, ως θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα γίνονται δεκτά αυτά που έχουν ήδη διατυπωθεί και διασφαλιστεί από Διεθνείς Οργανισμούς (ΟΗΕ, ΔΟΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης, ΟΟΣΑ, ΕΟΚ) και έχουν συμπεριληφθεί στο Σύνταγμα της χώρας μας (1975). Τα Κοινωνικά Δικαιώματα του πολίτη, κατά το Ελληνικό Σύνταγμα ταξινομούνται σε 4 μεγάλες κατηγορίες, όπου κάθε μία από αυτές παριστάνει ένα σύνολο μερικότερων κοινωνικών δικαιωμάτων:

1. Το δικαίωμα για εργασία

2. Το δικαίωμα για κοινωνική ασφάλιση - κοινωνική ασφάλεια και για απόκτηση κατοικίας
3. Το δικαίωμα για κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη της προσωπικότητας.
4. Το δικαίωμα για προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Σε αντίθεση προς τα ατομικά, τα κοινωνικά δικαιώματα αναγνωρίζονται αποκλειστικά στο άτομο-πολίτη και όχι σε κάθε άτομο που διαμένει στο συγκεκριμένο κράτος (πχ. αλλοδαποί, πρόσφυγες). Η αναγνώριση δηλαδή ενός κοινωνικού δικαιώματος υπέρ ενός ατόμου προϋποθέτει την ύπαρξη ενός στενού δεσμού μεταξύ ατόμου και κράτους ή κοινωνικής οργάνωσης, όπου συνήθως το πρώτο έχει επιλέξει το δεύτερο σαν πεδίο ανάπτυξης της προσωπικότητάς του και έτσι διατηρεί τον χαρακτηρισμό του πολίτη (Λεβέντης, σελ.140 επ.).

Τα κοινωνικά δικαιώματα δημιουργήθηκαν από την αδήριτη ανάγκη να μεταβληθούν σε ουσιαστικά τα ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου, δηλαδή η ελευθερία, η ισότητα, ο σεβασμός και η προστασία της ανθρωπίνης αξίας. Με άλλα λόγια, το κράτος αλλά και οι κοινωνικοί οργανισμοί καλούνται να δημιουργήσουν τις έμπρακτες προϋποθέσεις και να θεμελιώσουν κοινωνικές παροχές, οι οποίες είναι απαραίτητες, ώστε οι πολίτες να κατέχουν τα ατομικά δικαιώματα όχι μόνο θεωρητικά αλλά και ουσιαστικά, δηλαδή να μπορούν να τα ασκούν. Έτσι ο χώρος της κρατικής δραστηριότητας δεν περιορίζεται στην διασφάλιση της Ειρήνης, του Νόμου και της Τάξης, αλλά επιδιώκει ουσιαστικά και την ισότιμη συμμετοχή όλων των πολιτών στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή. Φροντίζει δηλαδή για την πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου.

Γι αυτό και δεν υπάρχει διάσταση ή αντίθεση μεταξύ ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα ατομικά, από στεγανές εγγυήσεις κατά της κρατικής αυθαιρεσίας, μετατράπηκαν σε κοινωνικούς φραγμούς εναντίον των αντικοινωνικών δυνάμεων και σε δυνάμεις εξισορροπήσεως των κοινωνικών αντιθέσεων. Δηλαδή τα κοινωνικά δικαιώματα "είναι θεσμικές εγγυήσεις ελευθερίας, που περιέχουν αντικειμενικές αξίες, ισχύουσες και μεταξύ των πολιτών" (Λεβέντης, σελ.133). Αυτές τις θεσμικές και πραγματικές εγγυήσεις το καθεστώς τις "βάσει στην διάθεση των ατόμων και των ομάδων για να αποφευχθεί η αλλοτρίωση της ελευθερίας τους" (Γ.Κ. Βλάχος, σελ. 127). Η μετατροπή ενός ατομικού δικαιώματος σε κοινωνικό φαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:

α) Η αξιοπρέπεια του ηλικιωμένου πολίτη διασφαλίζεται με το να παρέχεται στον συγκεκριμένο άνθρωπο ή στην ομάδα που ανήκει, ένα ελάχιστο όριο αγαθών ή παροχών, χωρίς τις οποίες είναι αδύνατη η διαβίωσή του. Συνάγεται λοιπόν, ότι "η συνταγματική κατοχύρωση της αξιοπρέπειας του ανθρώπου επιβάλλει την εξασφάλιση προϋποθέσεων ή παροχών (τροφή, ενδυμασία, στέγη, προστασία της υγείας, προστασία κατά

του γήρατος, ατυχημάτων) για μια απαλλαγμένη από ανάγκη και φόβο ανθρώπινη διαβίωση". (Λεβέντης, σελ.132).

β) Το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας περιλαμβάνει και την αξίωση προς το κράτος ή προς μια κοινωνική οργάνωση για παρέμβαση και δημιουργία των κοινωνικοοικονομικών προϋποθέσεων που απαιτούνται για αυτή και για τη συμμετοχή όλων των πολιτών στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Επομένως, όσοι στερούνται τέτοιων κοινωνικοοικονομικών προϋποθέσεων, στερούνται και της ατομικής ή κοινωνικής τους ελευθερίας. Δηλαδή ζούν με την εξάρτηση και βιώνουν μια άνιση μεταχείριση ως πολίτες του ίδιου κράτους, στερούνται ευκαιριών για ανάπτυξη και ασφάλεια.

Μπορούμε να καταλήξουμε σε δυο συμπεράσματα για την σχέση μεταξύ ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων: α) Υπάρχει μεγάλη αλληλεπίδραση και αμοιβαιότητα μεταξύ ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και είναι αναμφίβολη η αναγκαιότητα της συνύπαρξής τους για την ευημερία ενός λαού κι ενός κράτους. β) Η παραβίαση ενός ή περισσότερων ατομικών δικαιωμάτων και η συνακόλουθη στέρηση των κοινωνικών δικαιωμάτων, που τα θεμελιώνουν, προκαλεί τον φόβο για κοινωνικούς κινδύνους και αφήνει ακάλυπτες ανάγκες των πολιτών.

Η επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας

Η Κοινωνική Εργασία δεν αποτελεί έκφραση μιας συγκεκριμένης πολιτικής επιλογής. Είναι ανεξάρτητη επιστήμη αφιερωμένη στην προώθηση των βασικών ανθρώπινων αξιών και υπόκειται σε αλλαγές και εξελίξεις, βάση επιστημονικών διεργασιών, όπως και κάθε άλλη επιστήμη. Στη μεθοδολογία της δεν ακολουθεί "πατερναλιστική" τακτική. Μάλλον επιδιώκει την υποβοήθηση και απελευθέρωση των ιδίων των δυνατοτήτων, που έχουν άτομα, ομάδες και κοινότητες με σκοπό την επίτευξη κοινωνικής ισορροπίας και ευημερίας. Στην ιστορική της πορεία, η Κοινωνική Εργασία έχει διαμορφώσει και συνεχώς προβάλλει την σταθερή της επιταγή για την προώθηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, ατομικών ή κοινωνικών.

Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί - παρά τις κρίσιμες κατά καιρούς αυξομειώσεις του χώρου επιρροής τους ή των ορίων της αποστολής τους - με συνέπεια και σταθερότητα έχουν εκδηλώσει την προσήλωσή τους στην υπεράσπιση της ατομικής ελευθερίας, της προσωπικής ισοτιμίας και της πολιτικής αυτοδιάθεσης, ενώ παράλληλα υποστηρίζουν λύσεις που οδηγούν στην υιοθέτηση πολιτικών κοινωνικής δικαιοσύνης. (Flanagan, σελ.43). Αυτές είναι: α) Η κινητοποίηση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων κάθε ατόμου για το ξεπέρασμα των δυσκολιών της ζωής β) Η συμμετοχική, συλλογική δράση σε κοινοτικό επίπεδο για την διεκδίκηση και την απόκτηση κοινωνικών δικαιωμάτων για άτομα ή ομάδες.

Στα πλαίσια του βασικού ενδιαφέροντός τους για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και κοινωνική συμμετοχή, οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί είδαν το Κράτος Πρόνοιας σαν μια ουσιαστική βελτίωση της προηγούμενης κατάστασης. Μπόρεσαν όμως να διακρίνουν πολύ νωρίς τις αρνητικές του πλευρές και αγωνίστηκαν να περιορίσουν την γραφειοκρατική του πολυπλοκότητα με τον εξανθρωπισμό και την εξατομίκευση της προσφοράς των υπηρεσιών. Σήμερα υπάρχει, όσο ποτέ άλλοτε, γενική συμφωνία, ότι κύρια

επιδίωξη αυτής της εφαρμοσμένης κοινωνικής επιστήμης, που είναι η Κοινωνική Εργασία, είναι η υποστήριξη, η αποκατάσταση, η πρόσπιση και η προαγωγή των ανθρώπων στην συναλλαγή τους με το περιβάλλον τους και στην διεκδίκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους (Meyer, σελ. 52).

Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί αποτελούν μέρος της κοινωνικής δομής και εργάζονται εντός και εκτός θεσμών και συστημάτων, είτε αυτά αφορούν την Πρόνοια, είτε την Υγεία, είτε την Εργασία. Αντιλαμβάνονται την κοινωνική αλλαγή ως αναπόφευκτη και μέρος της πραγματικότητας της ζωής και με την μεθοδολογία τους διευκολύνουν και στηρίζουν εκείνους που την επιδιώκουν. "Ο ξεχωριστός τρόπος που συνδυάζονται οι ειδικοί επαγγελματικοί σκοποί, οι γνώσεις, οι αξίες και οι δεξιότητες, διαφοροποιούν τους κοινωνικούς λειτουργούς από τα άλλα ανθρωπιστικά επαγγέλματα. Οι αξίες τους μπορεί να μην είναι τόσο διαφορετικές από ό,τι των άλλων, δίνουν όμως μεγάλη έμφαση σε αυτές κατά τη πρακτική εφαρμογή" (C.Meyer, σελ. 55)

Όλη η εκπαίδευση των Κοινωνικών Λειτουργών κινείται γύρω από τον άξονα αυτοδιάθεση του ατόμου - κοινωνική δικαιοσύνη. Η σύγκρουση αξιών είναι μια καθημερινή πραγματικότητα για τους κοινωνικούς λειτουργούς που βάσει σε δοκιμασία όλα όσα ξέρουν κι όλα όσα κάνουν. Το ίδιο το επάγγελμα αντανakλά τα συμφέροντα της κοινωνίας και συχνά πιστοποιούν οι Κοινωνικοί Λειτουργοί την σύγκρουση μεταξύ των αναγκών του δικαιούχου ή του πελάτη και της ισχύουσας κοινωνικής πολιτικής (op.cit). **Με όπλα την σχέση και την διαβούλευση,** δηλώνουν τη παρουσία τους σε όλους τους κοινωνικούς θεσμούς, εργάζονται με όλες τις τάξεις, τύπους και κατηγορίες ανθρώπων και ανθρώπινων ομάδων. Στη δουλειά τους προασπίζονται τα δικαιώματα των άλλων και όχι τα δικά τους. Σ' αυτή τους την αποστολή το περιεχόμενο της δραστηριότητάς τους είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδιαίτερα τα κοινωνικά. βλ. και Π.Δ. 891/1978 περί καθορισμού του αντικείμενου εργασίας του Κοινωνικού Λειτουργού. Για την πολιτική των κοινωνικών λειτουργών σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα βλ. τον "Διεθνή Κώδικα Δεοντολογίας για τον επαγγελματία Κοινωνικό Λειτουργό", Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών (Γεν. Συνέλευση Πόρτο Ρίκο, 10-7-1976). Επίσης στην Encyclopedia of Social Work (N.A.S.W. 1987) αναφέρεται ότι "οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν συμβάλει στον καθορισμό και στη διασφάλιση των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων". (σελ. 286).

Συγκλίνουσες αρχές και προσπάθειες

1. Τα κοινωνικά δικαιώματα αναφέρονται σε ανθρώπινες αξίες (ελευθερία, αυτοδιάθεση, απαλλαγή από την ανάγκη, ισοτιμία ευκαιριών κλπ) και με την θεμελίωσή τους στη νομοθεσία εγγυώνται αποτελεσματικά την αναγνώριση και προστασία αυτών των αξιών. Αλλά αυτές οι ίδιες αρχές θεμελιώνουν και την πρακτική των κοινωνικών λειτουργών και τους καθοδηγούν στις παρεμβάσεις τους και στην επαγγελματική τους δράση. Μαζί με τους νομικούς, αλλά από διαφορετική σκοπιά συμβάλλουν ώστε να είναι αυτές το τελικό ζητούμενο της ευνομούμενης πολιτείας.

2. Τα κοινωνικά δικαιώματα έχουν ως αντικείμενο, όπως είδαμε, τις ανθρώπινες σχέσεις στον κοινωνικό χώρο, με άλλα λόγια, το δίδυμο άνθρωπος- περιβάλλον. Αλλά το ίδιο δίδυμο αποτελεί τον άξονα γύρω από

τον οποίο στρέφεται κάθε επιστημονική κι επαγγελματική δραστηριότητα των επιστημόνων της Κοινωνικής Εργασίας.

3. Η Κοινωνική Εργασία επιδιώκει τη συνεργασία κράτους - κοινωνίας στα πλαίσια μιας κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, που να εξελίσσεται με προορισμό πάντοτε τη κοινωνική ισότητα και την απελευθέρωση του ανθρώπου από την εξάρτηση και την ανασφάλεια. Αλλά και τα κοινωνικά δικαιώματα αποτελούν μηχανισμούς για τη διασφάλιση μιας κοινωνικής ισορροπίας με τελικό ζητούμενο την ισότητα ευκαιριών και την απελευθέρωση από το φόβο και την ανάγκη.

Αξίζει εδώ να αναφερθεί, ότι όλα τα κοινωνικά δικαιώματα δεν είναι αγώγιμα και μάλλον δεν μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Ίσως να μην είναι και επιθυμητό. Ο Γ.Κ. Βλάχος αναφερόμενος σ' αυτό το θέμα υπογραμμίζει ότι "θα ήταν σήμερα αφελές να στηρίξει κανείς ολόκληρο το οικοδόμημα των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην ιδέα μιας ιδανικής δικαστικής εξουσίας ... Οι διαδικαστικές εγγυήσεις, αν και είναι χρήσιμο όπλο για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων, δεν αποτελούν εν τούτοις πανάκεια" (σελ. 128). Για περισσότερες πληροφορίες για το ίδιο ζήτημα βλ. Κ.Κρεμαλή "Το δικαίωμα του ατόμου για Κοινωνική Πρόνοια", ειδικότερα σελ. 82, 157 επ.

Όταν τα κοινωνικά δικαιώματα αναγνωρίζονται και κατοχυρώνονται με νομικά μέσα, τότε διαφαίνεται η επιδίωξη για την όσο το δυνατόν ευρύτερη συμμετοχή της κρατικής εξουσίας. Στα πλαίσια μιας τέτοιας επιδίωξης ξεπήδησαν και τα διάφορα μοντέλα του Κράτους Πρόνοιας. Αλλά το κράτος πρόνοιας είναι μια από τις αρένες δράσης των κοινωνικών λειτουργών, οι οποίοι αγωνίζονται για την κοινωνικοποίηση της κρατικής εξουσίας, γνωρίζοντας καλά την κρίση που διήλθε και διέρχεται το Κοινωνικό Κράτος, η οποία αφορά κυρίως την αποτελεσματικότητά του και γνωρίζοντας ακόμη, ότι η εφαρμογή του Προνοιακού Κράτους τελικά ανέτρεψε πολλές από τις υποθέσεις πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η ιδέα και η ανάπτυξή του.

4. Τα κοινωνικά δικαιώματα αποσκοπούν, όπως προαναφέρθηκε, στην απελευθέρωση του ανθρώπου από τον φόβο και την ανάγκη. Επομένως η απουσία ή στέρψη ενός κοινωνικού δικαιώματος δημιουργεί μια ακάλυπτη ανάγκη. Αυτή μπορεί να είναι: α) η αναγνώριση μιας ανεπιθύμητης διάκρισης ή κοινωνικής εξέλιξης εις βάρος μιας ομάδας, β) η διαπίστωση ότι οι επιθυμητές πιθανές παροχές δεν είναι προσίτες σε όλους, γ) η πίεση για ανακατανομή υπάρχοντων πόρων και μέσων, που δεν επαρκούν, ή η σκόπιμη στέρψη της πρόσβασης σε κοινωνικούς θεσμούς (πχ ασφάλιση). **Η Κοινωνική Εργασία ξεκινά πάντα με ένα αίτημα για αλλαγή, με μια ακάλυπτη ανάγκη ή με την παραβίαση κάποιου θεμελιώδους δικαιώματος.** Επομένως η απουσία και η στέρψη κοινωνικών δικαιωμάτων αφορά άμεσα τους κοινωνικούς λειτουργούς, οι οποίοι χρησιμοποιούν την μεθοδολογία τους για να καλύψουν αυτές τις ανάγκες ή να εξασφαλίσουν δικαίωμα πρόσβασης στις παροχές του κοινωνικού κράτους. Σε αυτή τους την προσπάθεια χρειάζεται να σχεδιάσουν για λογαριασμό του θιγόμενου πολίτη ή της ομάδας και να επιδιώξουν μαζί του να επηρεάσουν το κέντρο ισχύος που θεωρείται υπεύθυνο για τη στέρψη, αγνοεί την ανάγκη και παραμένει αδρανές ή αναποφάσιστο παρά τις οποιεσδήποτε πιέσεις.

5. Το θεσμοθετημένο κοινωνικό δικαίωμα συνίσταται κατά κύριο λόγο σε μια παροχή ή θετική ενέργεια από το κράτος ή από μια κοινωνική οργάνωση. Ο κοινωνικός λειτουργός ενεργεί με μια ποικιλία μεθοδο-

λογικών προσεγγίσεων από τη σύναψη μιας διαπροσωπικής υποστηρικτικής σχέσης μέχρι την κοινωνική δράση για ν' αποκτήσει το δικαίωμα σ' αυτή την παροχή κάποιος που την στερείται, για να προστατευθούν άτομα και ομάδες που είναι ευάλωτα απέναντι στην κρατική αυθαιρεσία ή έκθετα σε σωματική, κοινωνική ή ψυχολογική κακοποίηση.

6. Στα κοινωνικά δικαιώματα κυριαρχεί ο οικονομικός χαρακτήρας (κοινωνικο-οικονομικά δικαιώματα). Οι θετικές τους ενέργειες είναι πολύ συχνά υλικές. Οι κοινωνικοί λειτουργοί σε πολλές περιπτώσεις είναι οι αρμόδιοι επαγγελματίες για να καθορίσουν τον δικαιούχο μιας τέτοιας παροχής (π.χ. προνοιακά επιδόματα, στέγαση, περίθαλψη, μετακίνηση). Άλλες πάλι φορές γίνονται οι διαχειριστές των πόρων και των πηγών μιας κοινωνικής οργάνωσης ή μιας κοινότητας, π.χ. δαπάνες για νέα δίκτυα κοινωνικών υπηρεσιών (Lancey, σελ. 168 επ.).

7. Τα κοινωνικά δικαιώματα συχνά χαρακτηρίζονται σαν μετοχικά ή συμμετοχικά. Ο ασαφής αυτός όρος υπονοεί, ότι τα κοινωνικά δικαιώματα αποβλέπουν στο να εξασφαλίσουν την συμμετοχή όλων των πολιτών σε διαδικασίες, θεσμούς, οργανισμούς, που έχει ιδρύσει η έννομη τάξη χάριν των πολιτών. Επομένως να εξασφαλίσουν την ισότιμη συμμετοχή των πολιτών στην κοινωνική ζωή (Λεβέντης, σελ.141).

Οι κοινωνικοί λειτουργοί από την άλλη μεριά, ξεκινούν με αφετηρία το δικαίωμα του εξυπηρετούμενου από την Πρόνοια πολίτη ν' ακούγεται η γνώμη του, να έχει ενεργό συμμετοχή στις αποφάσεις που τον αφορούν και στη διεύθυνση των τοπικών υποθέσεων της κοινότητας, της οποίας είναι μέλος. Εδώ εμπλέκονται τόσο στη θεμελίωση όσο και στη προάσπιση του κοινωνικού δικαιώματος οργανώνοντας την συλλογική-συμμετοχική δράση εκείνων των πολιτών, που για κάποιο συγκεκριμένο λόγο, μονίμως ή εκτάκτως, στερούνται ειδικών κοινωνικών παροχών. Με άλλα λόγια, οι κοινωνικοί λειτουργοί διαπραγματεύονται γιά το συμφέρον του πελάτη και συνηγορούν για να ακουστεί η φωνή του στα υπεύθυνα κέντρα λήψης των αποφάσεων. Κατά τον Α. Kahn, ως συνηγορία θεωρείται "η παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού προς το συμφέρον ατόμων ή ομάδων, όπου εξαιτίας κοινωνικών αιτιών, υγείας, οικονομικής ή φυλετικής διάκρισης, φύλου, ηλικίας και άλλων παραγόντων πιέζονται κοινωνικά από τους οργανισμούς και τους θεσμούς που επηρεάζουν την ζωής τους". Η συνηγορία είναι η συνισταμένη πολλών επιμέρους μεθόδων, που επιδιώκουν τη θεμελίωση ή τη προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων.

8. Μεταξύ άλλων, η λειτουργική αποστολή των κοινωνικών δικαιωμάτων συνίσταται στην δημιουργία ή αποκατάσταση της ισότητας ευκαιριών μεταξύ πολιτών και στη προάσπιση του δικαιώματος του πολίτη να έχει πρόσβαση σε οποιαδήποτε προσωπική πληροφορία τον αφορά. Οι κοινωνικοί λειτουργοί εργάζονται ως σύμβουλοι κι επιμορφωτές για να βοηθήσουν τον πολίτη να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες ή να επιδιώξει την επέκτασή τους και στην δική του περίπτωση.

Όσον αφορά στη προστασία του προσωπικού απορρήτου για τους χρήστες των κοινωνικών υπηρεσιών, αρκεί να αναφερθεί ότι πρώτοι οι κοινωνικοί λειτουργοί συνειδητοποίησαν τις πιθανές αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις από την εισαγωγή των ηλεκτρονικών υπολογιστών στους οργανισμούς Πρόνοιας και θέσπισαν ειδικό κώδικα δεοντολογίας (LAMSAC). Αυτός ο κώδικας αναφέρεται στη προστασία των εξυπηρετούμενων από τις υπηρεσίες Πρόνοιας, Υγείας, Ασφάλισης από τους κινδύνους της υποκλοπής και της αθέμιτης

επεξεργασίας των προσωπικών πληροφοριών που καταχωρούνται στα αρχεία με τη βοήθεια της Πληροφορικής Τεχνολογίας. Πόσο δίκιο είχαν οι κοινωνικοί λειτουργοί, φαίνεται από τις μετέπειτα ενέργειες πολλών κρατών και διεθνών οργανισμών προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για να θεσπίσουν παρόμοιους κώδικες και οδηγίες για την προστασία του προσωπικού απορρήτου στην κοινωνία της Πληροφορικής. Από τους πρώτους κοινωνικούς επιστήμονες, οι καθηγητές Κοινωνικής Εργασίας B. Glastonbury και W. Mendola απηχούν τη γνώμη όλων των κοινωνικών λειτουργών και άλλων κοινωνικών επιστημόνων, όταν υποστηρίζουν την **ανάγκη ενός Νέου Κοινωνικού Χάρτη Δικαιωμάτων** (Bill of Rights) προσαρμοσμένου στις συνθήκες, όπως έχουν διαμορφωθεί ή εξελίσσονται από την αξιοποίηση της Νέας Τεχνολογίας στη προσωπική και κοινωνική ζωή των ανθρώπων.

Φραγμοί και Δυσκολίες

Η θέσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων και η άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας έχουν παλιούς και στενούς δεσμούς. Είναι όμως και δύο πολύπλοκες και επίπονες προσπάθειες και η μεταξύ τους παραπληρωματικότητα δημιουργεί αρκετά ζητήματα και δυσκολίες για το Κοινωνικό Κράτος και την έννομη τάξη στην ζητούμενη διασφάλιση μιας κοινωνικής ισορροπίας. Εύλογο λοιπόν προβάλλει ένα πρώτο ερώτημα: **Πόσο ελεύθερος είναι ένας κοινωνικός λειτουργός να δουλέψει για την προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων στην χώρα μας;** Ας αρχίσουμε από τα κοινωνικά δικαιώματα ως αντικείμενο επιδίωξης του κοινωνικού λειτουργού. Κάθε άλλο παρά εύκολο είναι το έργο του, αφού παρά το όνομά τους, δεν αντιμετωπίζονται συνήθως στην θεωρία του Συνταγματικού Δικαίου σαν "γνήσια" δικαιώματα, δηλ. σαν αγώγιμες αξιώσεις. Έτσι στη διεκδίκησή τους συχνά οι πελάτες των κοινωνικών λειτουργών στερούνται της έννομης προστασίας, αφού δεν μπορούν να κάνουν αγωγή. Όπως προαναφέρθηκε, η δικαστική προστασία δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση ενός κοινωνικού δικαιώματος, παραμένει όμως ένα πρόβλημα: Πώς θα προστατέψει το Δίκαιο την ανθρώπινη προσωπικότητα εναντίον των αθέμιπων αλλοτριώσεων που την απειλούν (Γ.Κ. Βλάχος, σελ. 129).

Ιδιαίτερα το δικαίωμα για Κοινωνική Πρόνοια παραμένει ασαφές και αθεμελίωτο για πολλές ομάδες του πληθυσμού, επειδή, μεταξύ άλλων, είναι περιορισμένη η κρατική συμμετοχή και έτσι παραμένει περιορισμένη ποσοτικά και ποιοτικά η μέριμνα, η πρόληψη και η περίθαλψη.

Η κανονιστική οργάνωση και η διοικητική διάρθρωση των κοινωνικών οργανώσεων μαζί με τους περιορισμούς του δημοσιο-υπαλληλικού κώδικα συχνά γίνονται φραγμοί για την άσκηση από τους εργαζόμενους κοινωνικούς λειτουργούς μεθόδων Κοινωνικής Δράσης και Συνηγορίας. Είδαμε όμως πόσο δύσκολο είναι να αποφύγει κανείς, αυτές τις μεθόδους, όταν αντιμετωπίζει παραβίαση και σκόπιμη στέρψη κοινωνικού δικαιώματος.

Τα κοινωνικά δικαιώματα διατυπώνονται κυρίως από νομικούς και νομικοί αναλαμβάνουν να τα υποστηρίζουν στη πράξη, εφόσον βέβαια υπάρχει δικονομική δυνατότητα. Το ζητούμενο φυσικά είναι να μπορεί να τα ασκήσει ο δικαιούχος πολίτης. Και για τη πραγμάτωση αυτού του ζητούμενου λίγοι νομικοί και λιγότεροι

πολιτικοί γνωρίζουν ή αναγνωρίζουν τη σημαντική και ουσιαστική συμβολή των επαγγελματιών κοινωνικών λειτουργών, οι οποίοι έχουν αρμοδιότητα να επέμβουν και στις περιπτώσεις που δεν μπορεί να γίνει επίκληση ενός κοινωνικού δικαιώματος σε δικαστήριο. Υπάρχουν φυσικά και πολλοί αρμόδιοι που προσποιούνται ότι δεν γνωρίζουν αυτή τη πραγματικότητα.

Θυμάμαι τα λόγια μιας καθηγήτριάς μου στη Σχολή Κοινωνικής Εργασίας, της Dr. Carol Meyer: "Πιστεύω ότι είναι ο ενοχλητικός ρόλος μας στην κοινωνία, που έχει συμβάλει στην επαγγελματική μας επιβίωση. Ανθρωποι και κυβερνήσεις ξέρουν, ότι τους θυμίζουμε το κοινωνικό τους συμβόλαιο. Το ενδιαφέρον μας για τους φτωχούς, τους άστεγους, τους άρρωστους, τους παραμελημένους, τους φοβισμένους, τους τρελούς, τους ανθρώπους που παλεύουν σε αυτόν τον κόσμο, έχει κάνει το κοινό και τις κυβερνήσεις να μας δώσουν αρκετά μεγάλη περιοχή δράσης, στις περιπτώσεις βέβαια που δεν μας αποφεύγουν συστηματικά. Μερικές φορές είμαστε η συνειδησή τους, άλλες πάλι αντιμετωπίζουμε την άρνησή τους. Αλλά ξέρουμε τι κάνουν οι αντιξοές καταστάσεις: Μας κινητοποιούν, μας κάνουν να ξεπερνάμε τις δοκιμασίες του άγχους, και μας προσφέρουν την ευκαιρία να είμαστε αιρετικοί με ένα κοινωνικά παραδεκτό τρόπο".

Υπάρχει κι ένα δεύτερο ερώτημα: **Πόσο έτοιμοι είναι οι κοινωνικοί λειτουργοί να αναλάβουν τους δύσκολους ρόλους που απαιτεί ο αγώνας για την υπεράσπιση αυτών των θεμελιωδών δικαιωμάτων;** Τα προγράμματα σπουδών στη Κοινωνική Εργασία στη χώρα μας ελάχιστα ασχολούνται με την εκπαίδευση στη προάσπιση ή στην διεκδίκηση των ανθρώπινων θεμελιωδών δικαιωμάτων (ατομικών ή κοινωνικών). Ακόμη λιγότερο αναφέρονται στις υπαρκτές εθνικές ή παγκόσμιες κοινωνικές ανάγκες, που απορρέουν από την απουσία ή την παραβίαση κάποιων κοινωνικών δικαιωμάτων. Ακόμη δεν παρέχουν συστηματικά βιωματική εμπειρία σε τοπικά ή ευρωπαϊκά πλαίσια άσκησης αυτής της πρακτικής. Όμως εκατοντάδες κοινωνικοί λειτουργοί παγκοσμίως εργάζονται και αγωνίζονται σ' αυτό το μέτωπο.

Είναι άμεση ανάγκη να σχεδιαστούν νέα, σύγχρονα προγράμματα ανώτατων σπουδών στις ελληνικές σχολές Κοινωνικής Εργασίας που να τα χαρακτηρίζει μια υπερεθνική προοπτική για το επάγγελμα, έξω από τα στενά τοπικά όρια. Όπως λέει ο συνάδελφος James Flanagan "αυτό είναι το κλειδί που θα ανοίξει την πόρτα στους επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς για μια ενωμένη και ισχυρή πολιτική φωνή προς υπεράσπιση των αδικουμένων και καταπιεσμένων αυτού του κόσμου" (σελ. 45)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βάγια, Χρ. & Κρεμαλής, Κ. (1991), "Ανθρώπινα και Κοινωνικά Δικαιώματα των ηλικιωμένων: Κίνδυνοι Παραβίασης και Προστασία" Κοινωνική Εργασία (24) σελ. 283 επ.
- Βλάχος, Γ.Κ. (1976), "Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του Ανθρώπου" εκδ. Παπαζήση, Αθήνα
- Γκρίτζαλης Δημήτρης (1993), "Οι επιπτώσεις της Πληροφορικής στην Ελληνική Κοινωνία: Το προσωπικό Απόρρητο και η σημασία της Προστασίας του" Ε.Π.Υ. Πρακτικά Δ' Συνεδρίου Πληροφορικής, Πάτρα (υπό δημοσίευση στην Εκλογή)

- Gerson, David (1988), "Social Development and Social Rights: The Role of Social Work Education" in Social Development and Social Rights. LASSW, Bombay, India (p. 26-33)
- Glastonbury, B. & LaMendola, W. "The Integrity of Intelligence: A Bill of Rights for the Information Age". St. Martin's Press, London, 1992
- Data Protection and Personal Information: A Code of Practice for Social Workers in the Political Arena, LAMSAC, London
- Flanagan, James (1988), "Getting their Feet Wet: An International Introduction to Promoting Social Rights", in Social Development and Social Rights. IASSW Bombay, India (p. 43 ep)
- Haynes, Karen & Mickelson, James, (1986), "Affecting Change: Social Workers in the Political Arena", New York, Longman
- Kahn, Alfred et al. (1972), "Child Advocacy: Report of a National Baseline Study", New York, Columbia Un. Press, p. 11
- Kavar - Vidman, Andreia (1988), "Relationship between Law and Social Work", in Social Development and Social Rights, IASSW, Bombay, India, p. 116-168
- Κρεμαλής, Κων. (1991), "Το δικαίωμα του ατόμου για Κοινωνική Πρόνοια", Α.Ν. Σάκουλας, Αθήνα
- Λεβέντης Γεωρ. (τ. 1976), "Τα κοινωνικά Δικαιώματα του Πολίτη", Σύνταγμα, σελ. 121-186.
- Lasey, Ron (1987), "Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Πολίτη στην Κοινωνική Εργασία", Εκλογή (75) σελ. 163-176
- Lepage, Henri (1984). "Αύριο ο Καπιταλισμός". Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα.
- Meyer, Carol (1983), "Τι μας κάνει κοινωνικούς λειτουργούς". Εκλογή (61) σελ. 51-58
- Morales, Armando and Bradford, W. (1986), "Social Work: A profession of Many Faces", Boston, Allyn & Bacon
- NASW, (1987), "Community - Based Social Action" Encyclopaedia of Social Work (vol. 1), New York, NASW P. 293
- Sanders, Daniel and Pedersen, Paulets (1984), "Education for International Social Welfare", Honolulu, The Council on Social Work Education
- Σβώλος, Αλεξ. & Βλάχος Γ.Κ. (1955), Το Σύνταγμα της Ελλάδος (Τομ. 1-Α), Αθήνα
- Townsend, Peter (1985). "Από το Κράτος Πρόνοιας στην Κοινωνική Ανάπτυξη : Σημερινές διαφωνίες για το μέλλον του Κράτους Πρόνοιας", Εκλογή (68) σελ. 136-144

Για τη κρίση και την απομυθοποίηση του Κράτους-Πρόνοιας βλ. το σχετικό αφιέρωμα στο τεύχος 68/1984 του περιοδικού ΕΚΛΟΓΗ Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας, καθώς και "Το Αύριο ο Καπιταλισμός" του, Henri Lepage σελ. 149-151, 168-175, 192-200.